

**รูปแบบการสร้างเครือข่ายลักษณะขบวนการทางสังคมและทุนทางสังคม
เพื่อการพัฒนาประชาธิปไตย ในจังหวัดมหาสารคาม***
**MODEL OF ENHANCING SOCIAL MOVEMENT AND SOCIAL CAPITAL NETWORKS
FOR DEMOCRATIZATION IN MAHA SARAKHAM PROVINCE**

ศิลป์ ชื่นนิรันดร์¹, พัชรีย์ ศิลารัตน์², พิพัฒน์ คันทา³, พระครูอนุกุลปริยัติการ⁴
Silpa Chuennirun¹, Patcharee Silarat², Pipat Kantha³, Prakruanukulpariyatikar⁴
วิทยาลัยสงฆ์มหาสารคาม
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย^{1,2,3,4}
Maha Sarakham Buddhist College
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.^{1,2,3,4}
Email : chusilp6@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาลักษณะขบวนการทางสังคมและทุนทางสังคมที่เป็นการพัฒนาประชาธิปไตยในจังหวัดมหาสารคาม 2) เพื่อศึกษาลักษณะขบวนการทางสังคมและทุนทางสังคมมีความสัมพันธ์และส่งผลต่อการพัฒนาประชาธิปไตยในจังหวัดมหาสารคาม 3) เพื่อเสนอรูปแบบการสร้างเครือข่ายขบวนการทางสังคมในการพัฒนาประชาธิปไตยในจังหวัดมหาสารคาม กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย คือ สมาชิกกลุ่ม องค์กรในชุมชน จาก 4 ชุมชน จำนวน 210 คน ผู้ให้ข้อมูลหลักในการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นผู้นำชุมชนและสมาชิกกลุ่ม องค์กรชุมชนที่มีประสบการณ์ทำกิจกรรมชุมชนหรือผู้ทำหน้าที่เกี่ยวกับโครงการ กิจกรรมประชาสังคมชุมชน จำนวน 4 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง สถิติการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพใช้แบบอุปนัย แล้วจำแนกและจัดกลุ่มข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัยและนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนาหาข้อค้นพบ

ผลการวิจัยพบว่า 1. ลักษณะขบวนการประชาสังคมในชุมชนมีลักษณะเด่นในด้านเครือข่ายและด้านการมาอยู่ร่วมกันในพื้นที่ ส่วนที่มีลักษณะด้อย ได้แก่ การปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันกับด้านกลุ่ม องค์กรกิจกรรม จากการรวมกันเป็นกลุ่มกิจกรรมดำเนินงานด้วยทุนทางสังคมและมีเครือข่ายเพื่อทำกิจกรรมตามวัตถุประสงค์เป็นสำคัญโดยมีความสัมพันธ์กันตามข้อผูกมัดด้วยกฎเกณฑ์ของกลุ่มหรือองค์กรที่ตนเป็นสมาชิกอยู่เพื่อจะได้มีคุณภาพชีวิตที่ดี และทุนทางสังคมมีจุดเด่นที่ด้านทุนทางกายภาพ ด้านทุนมนุษย์และด้านทุนทางวัฒนธรรมและมีจุดด้อย อยู่ทางด้านทุนสังคมและด้านทุนทางธรรมชาติ 2. ลักษณะขบวนการประชาสังคม ทุนทางสังคม และการพัฒนาประชาธิปไตยมีความสัมพันธ์ไปในทิศทางเดียวกันที่ส่งผลต่อการพัฒนาประชาธิปไตยในจังหวัดมหาสารคาม กล่าวคือ การเคลื่อนไหวของกลุ่มกิจกรรมในชุมชนตามรูปแบบที่เป็นอยู่นี้ได้รับแรง

หนุนจากฐานทุนทางสังคมและได้รับความร่วมมือจากหลายภาคส่วน เช่น ส่วนราชการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคเอกชน เนื่องจากเป็นรูปแบบประชาสังคมที่ไม่มีความขัดแย้งกับภาคราชการ 3. รูปแบบการสร้างเครือข่ายขบวนการทางสังคมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยประกอบด้วยสองแนวทางการพัฒนา คือ 1) แนวทางการพัฒนาจุดเด่น ประกอบด้วย เครือข่าย การมาอยู่ร่วมกันในพื้นที่และ ด้านทุนมนุษย์ ทุนทางกายภาพ และทุนทางวัฒนธรรม 2) แนวทางการพัฒนาจุดด้อย ประกอบด้วย ทุนทางกายภาพ ทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางธรรมชาติ การปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันและด้านกลุ่ม องค์กรกิจกรรม

คำสำคัญ : 1. รูปแบบ 2. เครือข่าย 3. ขบวนการทางสังคม 4. ทุนทางสังคม 5. การพัฒนาประชาธิปไตย

ABSTRACT

The purposes of this research were to study: 1. The aspect of social movement and social capital which support democracy development in Mahasarakham province. 2. The variables relationship among social movement, social capital and democracy development in Mahasarakham Province. 3. To report model of social movement network for democracy development in Mahasarakham Province. The sample groups are related to the member of groups activity and organizations in 4 communities by amount of 210 persons were involved in the study. Mixed research method was applied as methodology in this study consisted of quantitative research and qualitative research by in-depth interview and group discussion.

The results can be summarized as follows 1. the aspect of social movement in the community are groups activity have been moving by social capital and its networks to perform their own activity achieving the goal. The members of a group are connected by rule and regulations enacted by the members decision for quality of life. 2. The variable relationship among social movement, social capital and democracy development in Mahasarakham province are in the same direction aim toward democracy development. The group activity or organizations movement in the community are supported by social capital and many sectors such as governments and private sectors because the social movements in this aspect are not the opposite side of government sectors. 3. The model of enhancing social movement network and democracy development consist of 2 path forms and these are: 1) to increase some strong components by developing network, area movement and human capital. 2) to increase some weak factors by developing social capital, physical capital, cultural capital, natural capital, people relation and group activity, and the most important factors to achieve the goal of enhancing network are looking

for the best practice as outside resources and learn from them by making MOU to exchange information and co-ordination which look forward to have good connection.

Keywords : 1. Model 2. Network 3. Social Movement 4. Social Capital 5. Democratization

1. ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

วิวัฒนาการทางการเมืองการปกครองของไทยตั้งแต่ยุคสุโขทัยมาจนถึงยุครัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 1781 - 2475) เป็นการปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์แต่ภายหลังการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองมาเป็นระบอบประชาธิปไตยเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 แล้วจึงเป็นประเด็นที่ผู้วิจัยสนใจจะทำการการศึกษาเพื่อให้ทราบแนวทางการพัฒนาประชาธิปไตยของไทยว่าจะมีขบวนการทางสังคมในลักษณะใดบ้างที่จะส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนาประชาธิปไตยของไทยให้บรรลุเป้าหมายมากที่สุดโดยไม่หวนกลับมาสู่วงจรอุบาทว์อีกเนื่องจากว่าที่ผ่านมาพบว่าการเมืองไทยมีกรณีความขัดแย้งและแย่งชิงอำนาจกันมาตลอดไม่มีทางออกว่าจะแก้ปัญหากันได้อย่างไรและเป็นปัญหาเดียวกันกับข้อสงสัยที่ว่าทำอะไรจึงจะทำให้ประชาชนรู้สึกเป็นเจ้าของบ้านเมืองและมีความรับผิดชอบต่อบ้านเมืองเมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นจะต้องร่วมกันแก้ปัญหา (ดนัย ไชโยธธา, 2552) ด้วยเหตุดังกล่าวนี้ จึงทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะหาคำตอบว่าหากจะเริ่มต้นที่จะพัฒนาการเมืองกันอย่างจริงจังแล้ว จึงสมควรที่จะเริ่มต้นที่ชุมชนก่อน แทนที่จะมุ่งไปที่ระดับชาติเหมือนที่เคยเป็นมา กล่าวคือนำเอาพลังและศักยภาพของคนในชุมชนซึ่งมีมาแต่ครั้งโบราณถ่ายทอดมาสู่คนรุ่นหลังที่มีปรากฏมาทุกยุคทุกสมัย ดังจะเห็นได้จากการที่คนในชุมชนรวมตัวกันดูแลและรับผิดชอบบริหารชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ขบวนการประชาสังคม องค์กรชุมชน กลุ่มอาชีพ กลุ่มออมทรัพย์ วิสาหกิจชุมชน เป็นต้น อาจกล่าวได้ว่านับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535 เป็นต้นมามีขบวนการทางสังคมเริ่มเคลื่อนไหวในรูปแบบต่าง ๆ จนกลายเป็นการเมืองภาคประชาชนโดยมิได้มุ่งหวังที่จะช่วงชิงอำนาจรัฐ แต่จะเป็นการเคลื่อนไหวเพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาชุมชนด้วยตนเองและเป็นการสะท้อนปัญหาให้ภาครัฐหันมาสนใจ (พรธนิภา โสทธิพันธ์ และคณะ, 2552) เมื่อพิจารณาแล้ว จึงควรที่จะยกระดับองค์กรหรือ กลุ่ม และขบวนการต่าง ๆ เหล่านี้ เพื่อเป็นความหวังของการพัฒนาประชาธิปไตยของไทยต่อไป อันจะเป็นคำตอบหรือทางออกของการพัฒนาทางการเมืองที่ผู้วิจัยจะได้ศึกษาต่อไปในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยสนใจศึกษาขบวนการทางสังคมในพื้นที่หมู่ที่ 1 หมู่ที่ 2 หมู่ที่ 8 และหมู่ที่ 20 ตำบลขามเรียง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม

อาจกล่าวได้ว่าจุดเด่นของคนไทยประการหนึ่งก็คือคนไทยมีขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ เป็นของตนเองและสืบทอดต่อมายังชนรุ่นหลังรวมถึงภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรมทั้งหลายก็ยังมียึดถือและปฏิบัติสืบทอดกันมาจนกลายเป็นวิถีชีวิตมาจนถึงปัจจุบันนี้ซึ่งหากได้รับการส่งเสริมสนับสนุนให้มีการรวมพลังเป็นชุมชนเข้มแข็งในการพัฒนาและมีการบริหารจัดการตนเองเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชนด้วยชุมชนก็จะเป็นการเพิ่มพลังอำนาจทางสังคมชุมชนได้มากขึ้น อันจะเป็นผลดีต่อระบบการปกครองดีกว่าปล่อยให้คนไทยเคยชินอยู่กับการได้รับการอุปถัมภ์ค้ำชูจากรัฐบาลหรือผู้ใหญ่ในบ้านเมืองดังที่ผ่านมา จนคิดว่าเรื่องการเมืองเป็นเรื่องของผู้แทนหรือนักการเมืองที่ชาวบ้านเลือกเข้าไปทำหน้าที่ในรัฐสภาและเลือกฝ่ายบริหารด้วยตนเอง ส่วนชาวบ้านก็มีหน้าที่เพียงไปเลือกตั้งเท่านั้น

สำหรับรัฐบาลก็มีหน้าที่กำหนดนโยบายและวางโครงการมาพัฒนาด้านต่าง ๆ เพื่อนำความเจริญและความอยู่เย็นเป็นสุขมาสู่ประชาชน สภาพทางการเมืองดังกล่าวนี้จึงกลายเป็นการปกครองเพื่อประชาชน (เอนก เหล่าธรรมทัศน์, 2552) ปรากฏในปัจจุบันนี้ว่าการพัฒนาไม่ได้ผลเพราะไม่ตอบโจทย์ในหมู่บ้านและชุมชนเท่าที่ควร กล่าวคือเป็นการแก้ปัญหาเฉพาะเรื่อง ๆ เช่นปัญหาหนี้สิน ปัญหาความยากจน เป็นต้น แทนที่จะแก้แบบองค์รวม การพัฒนาที่ผ่านมาส่งผลให้ชุมชนสูญเสียหลายด้าน เช่น เสียความสัมพันธ์แบบดั้งเดิม เสียอำนาจการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและผลผลิตของตนเอง รวมถึงสูญเสียระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง ดังปรากฏในการพัฒนาที่ผ่านมาคือ ตามแผนพัฒนาฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504 - 2559) ย่อมแสดงให้เห็นถึงความเจริญก้าวหน้าขึ้นจริงแต่เมื่อมองไปข้างหน้าทำให้รู้ว่าสิ่งดี ๆ ที่มีค่าคู่กับสังคมไทยในชนบทกำลังถูกมองข้ามไปซึ่งในที่สุดแล้วก็หันมาให้ความสำคัญกับการใช้ศักยภาพทางสังคมที่มีอยู่ อันได้แก่ ทุนมนุษย์ ทุนสังคม ทุนกายภาพ ทุนทางการเงิน ทุนทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และทุนทางวัฒนธรรม โดยการนำมาประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาชุมชนด้วยฐานทางภูมิปัญญาเพื่อให้เกิดภูมิคุ้มกันให้แก่ชุมชนและสังคมและก้าวสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนอันเป็นการพัฒนาเชิงพื้นที่ด้วยศักยภาพชุมชนในมิติระบบชุมชนแบบใหม่ ที่ให้ความสำคัญกับกระบวนการเรียนรู้ระบบการจัดการ และการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมชุมชนที่ยึดทฤษฎีเศรษฐกิจแบบพอเพียง ดังปรากฏในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ.2560 - 2564)

ด้วยประการนี้ การจะพัฒนาทางการเมืองต้องทำให้พลเมืองรู้สึกรักถิ่นฐาน รักบ้านรักเมืองของตนเองและรู้จักการปกครองตนเองเพื่อความเจริญของชุมชนท้องถิ่นที่ตนอยู่อาศัย ปัจจุบันประชาชนมีความตื่นตัวทางการเมืองดังจะเห็นได้จากมีกลุ่มเคลื่อนไหวทางการเมืองเรียกร้องประชาธิปไตยอยู่เป็นระยะ ๆ ตลอด ทศวรรษที่ผ่านมา และที่สำคัญก็คือมีการรัฐประหารบ่อยครั้งหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 จนทำให้การพัฒนาประชาธิปไตยเป็นการถอยหลังเข้าคลอง ดังนั้น การพัฒนาประชาธิปไตยจึงควรเปลี่ยนมาเริ่มต้นที่ระดับชุมชนแทนที่จะมุ่งไปที่ระดับชาติอย่างเดียว นั่นคือการส่งเสริม สนับสนุนให้องค์กรหรือ กลุ่ม และขบวนการต่าง ๆ เหล่านี้ในชุมชนได้เป็นสังคมในวิถีประชาธิปไตยทางปฏิบัติด้วยจิตสำนึกสาธารณะผ่านกิจกรรมร่วมกัน เช่น ธุรกิจชุมชน สหกรณ์กองทุนหมู่บ้าน กองทุนสัจจะ และกลุ่มอาชีพต่าง ๆ เป็นต้น เพื่อเป็นความหวังของการพัฒนาประชาธิปไตยของไทยต่อไป อันจะเป็นคำตอบหรือทางออกของการพัฒนาทางการเมืองที่ผู้วิจัยจะได้ศึกษาต่อไป ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยสนใจศึกษาขบวนการทางสังคมในพื้นที่ตำบลขามเรียง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม ได้แก่ ชุมชนหมู่ที่ 1, 2, 8 และหมู่ที่ 20 โดยจะศึกษาลักษณะการเคลื่อนไหวทางสังคมบางลักษณะที่จะพัฒนาประชาธิปไตยในจังหวัดมหาสารคาม ว่าจะมีขบวนการทางสังคมในลักษณะใดบ้าง ที่มีการเคลื่อนไหวและมีการรวมกลุ่มกันของประชาชนในชุมชนที่มีแนวคิดคล้ายกันในการแก้ไขปัญหาของชุมชนด้วยตนเองโดยไม่หวังผลทางการเมืองแต่เป็นการสะท้อนให้รัฐบาลรับรู้ถึงความต้องการของกลุ่มต่างๆในชุมชนเพื่อให้การสนับสนุนหรือร่วมแก้ปัญหาแก่ชุมชน ซึ่งการเคลื่อนไหวในลักษณะนี้จะไม่รอคอยความช่วยเหลือจากภาครัฐแต่จะร่วมกันแก้ปัญหาโดยวิธีการจัดการด้วยตนเองด้วยกระบวนการที่ร่วมกันคิดร่วมกันดำเนินการตามวิถีชีวิตชุมชน เมื่อค้นพบลักษณะขบวนการทางสังคมดังกล่าวจากการวิจัยแล้วจะได้นำเผยแพร่เพื่อพัฒนาต่อยอดเป็นชุมชนจัดการตนเองที่เข้มแข็งให้เป็นฐานรากใหม่ของชุมชนใน

ลักษณะประชาธิปไตยรากหญ้าแล้วขยายผลออกไปทั้งจังหวัดเพื่อส่งเสริมและพัฒนาประชาธิปไตยในระดับประเทศต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาลักษณะขบวนการทางสังคมและทุนทางสังคมที่เป็นการพัฒนาประชาธิปไตยในจังหวัดมหาสารคาม

2.2 เพื่อศึกษาลักษณะขบวนการทางสังคมและทุนทางสังคมมีความสัมพันธ์และส่งผลต่อการพัฒนาประชาธิปไตยในจังหวัดมหาสารคาม

2.3 เพื่อเสนอรูปแบบการสร้างเครือข่ายขบวนการทางสังคมในการพัฒนาประชาธิปไตยในจังหวัดมหาสารคาม

3. ประโยชน์ที่รับจากการวิจัย

3.1 ทำให้ทราบและเข้าใจลักษณะขบวนการประชาสังคมที่จะส่งเสริมการพัฒนาประชาธิปไตยในจังหวัดมหาสารคามว่ามีการเคลื่อนไหวในรูปแบบใดบ้าง

3.2 ทำให้ได้รูปแบบการสร้างเครือข่ายการพัฒนาขบวนการประชาสังคมให้แพร่หลายเพื่อช่วยพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งอย่างยั่งยืนในจังหวัดมหาสารคาม

3.3 ทำให้ได้แนวทางการทำให้ประชาชนรู้จักการปกครองตนเองตามสิทธิขั้นพื้นฐานเพื่อพัฒนาการปกครองในระบบประชาธิปไตยของไทยในจังหวัดมหาสารคาม

4. วิธีดำเนินงานวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี โดยผู้วิจัยได้ออกแบบการวิจัยเป็น 2 รูปแบบ คือ

4.1 การวิจัยเชิงปริมาณ ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ได้แก่ สมาชิกกลุ่ม องค์กรชุมชน 4 ชุมชน จำนวน 453 คน ได้กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย โดยคำนวณขนาดกลุ่มตัวอย่างตามสูตรของ Yamane (1967) จำนวน 210 คน เครื่องมือวิจัย เชิง ปริมาณสำหรับงานวิจัยนี้ใช้แบบสอบถาม ระดับความคิดเห็นกลุ่มตัวอย่างแบบมาตรวัด 5 ระดับ โดยการทดสอบความเชื่อมั่นแบบสอบถาม งานวิจัยเชิงปริมาณใช้เทคนิคการทดสอบความเชื่อมั่นตามแบบวิธี Cronbach's Alpha Efficiency ที่เน้นผลทดสอบความสัมพันธ์รายข้อต่อข้อคำถามทั้งฉบับตามเกณฑ์ประเมินความเชื่อมั่นตั้งแต่ .70 ขึ้นไป ส่วนการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการจัดเก็บด้วยตนเองและมอบหมายผู้ช่วยวิจัย ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลให้ได้เพียงพอและมีสภาพที่สมบูรณ์ จำนวนร้อยละ 80 ขึ้นไป สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิจัยใช้เทคนิคสถิติทั้งเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) และสถิติอ้างอิง (Inferential Statistics) โดยเฉพาะสถิติวิเคราะห์ถดถอยเชิงพหุคูณแบบ Stepwise ทั้งนี้เนื่องจากผู้วิจัยต้องการพัฒนารูปแบบการพัฒนาที่ชัดเจน ซึ่งประเด็นสำคัญของการวิเคราะห์ เพื่อให้ได้ตัวแปรที่มีความสำคัญต่อการพยากรณ์ผลการทำนาย โดยแนะนำให้พิจารณาความสำคัญเรียงตามลำดับตามค่าทดสอบสัมประสิทธิ์พยากรณ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ .05 เป็นอย่างน้อย เพื่อให้ผลการทำนายต่อรูปแบบการพัฒนาใดพัฒนาหนึ่งมีความชัดเจน และถูกต้องตามหลักสถิติ

ดังนั้น การวิเคราะห์ข้อมูลงานวิจัยเชิงปริมาณประกอบด้วยเทคนิคสถิติเชิงพรรณนา (Description Statistics)

4.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อนำไปสู่การศึกษาหาคำตอบจากข้อเท็จจริงของขบวนการทางสังคมโดยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง ตามแบบสัมภาษณ์เจาะลึกที่ผู้วิจัยสร้างและพัฒนาขึ้นในบริบทที่ผู้วิจัยทำการศึกษาโดยการเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักที่ผู้วิจัยเลือกตามวัตถุประสงค์ด้วยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) โดยการกำหนดคุณสมบัติผู้ให้ข้อมูลอย่างชัดเจน จำนวน 4 คน เก็บรวบรวมข้อมูลเพียงครั้งเดียวแล้วนำไปวิเคราะห์หาข้อสรุปเกี่ยวกับองค์ประกอบและลักษณะขบวนการทางสังคมที่มีอยู่ในปัจจุบันแล้วนำมาวิเคราะห์ประเภทของขบวนการทางสังคมมีด้านใดบ้างแต่ละด้านเป็นอย่างไรโดยในการวิจัยครั้งนี้จะได้หยิบยกเอาด้านที่เกี่ยวข้องกับขบวนการทางสังคมที่มีการเคลื่อนไหวในลักษณะการรวมกลุ่มหรือองค์กรที่มีการบริหารจัดการกลุ่มเพื่อแก้ไขปัญหาชุมชนด้วยวิถีชาวบ้านที่จัดการตนเองด้วยทุนทางสังคมที่เป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชนให้ดีขึ้น และเก็บข้อมูลจากการศึกษาภาคสนามด้วยการประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) ร่วมกับวัด คณะสงฆ์ กลุ่มอาชีพ ประชาชนชาวบ้าน ผู้นำท้องถิ่น ผู้ประกอบการธุรกิจในครัวเรือน จำนวน 20 รูป/คน เพื่อทราบถึงแนวทางการพัฒนาและหาข้อสรุปแนวทางการเรียนรู้ระบบการจัดการชุมชน กระบวนการจัดการชุมชน และการเสริมสร้างเครือข่ายขบวนการทางสังคมชุมชนให้บรรลุเป้าหมาย

5. ผลการวิจัย

5.1 ลักษณะขบวนการทางสังคมและทุนทางสังคมที่เป็นการพัฒนาประชาธิปไตยในจังหวัดมหาสารคาม พบว่า ขบวนการทางสังคมที่ผู้วิจัยค้นพบเป็นขบวนการเคลื่อนไหวแบบกลุ่ม องค์กร คือ กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มกองทุนหมู่บ้าน กลุ่มทอผ้าย้อมคราม กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้าน กลุ่มสตรี กลุ่มวิสาหกิจชุมชน รวมตัวกันตั้งกลุ่มเหล่านี้ขึ้นมาเพื่อแก้ไขปัญหาในชุมชน มีระบบและกระบวนการทำงานที่คนในชุมชนยอมรับได้ เช่น การเปิดเวทีพูดคุยกัน ทำประชาคมรับฟังความคิดเห็นซึ่งเห็นว่าเป็นวิธีการทำที่ง่าย ทุกคนมีโอกาสแสดงความคิดเห็น และเป็นการฝึกการยอมรับในมติของเสียงส่วนใหญ่ที่ถือว่าการตัดสินใจเป็นอำนาจของสมาชิกทุกคน การปฏิบัติงานของกลุ่มก็จะมีกรรมการบริหารจัดการ มีการแบ่งงานกันในกลุ่มของคณะทำงาน มีระเบียบของกลุ่มสำหรับกิจกรรมที่กลุ่มดำเนินการก็จะปฏิบัติตามวัตถุประสงค์ของแต่ละกลุ่ม เช่น กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต ก็มีกิจกรรมด้านสร้างสวัสดิการชุมชน เป็นแหล่งการเงิน การสงเคราะห์สมาชิก และร้านค้าชุมชน ส่วนกลุ่มสตรีก็จะมีกิจกรรมในด้านการสร้างสวัสดิการของชุมชน สร้างช่องทางการหารายได้หรือเศรษฐกิจชุมชน และที่สำคัญคือกลุ่มทุกกลุ่มจะมีเครือข่ายและขยายเครือข่ายไปทุกหมู่บ้านในตำบลขามเรียง กิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้จะส่งผลต่อการพัฒนาประชาธิปไตยในชุมชนอีกด้วย ในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มได้รับแรงหนุนจากทุนทางสังคม กล่าวคือ คนในชุมชนมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีความรู้สึกเป็นคนบ้านเดียวกัน มีความรักในบ้านเกิดของตน มีความสามัคคีและยอมรับในความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ในชุมชนมีผู้นำ ประชาชนชาวบ้าน ตลอดจนมีวัด เป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชน มีโรงเรียนเป็นแหล่งการศึกษาให้แก่เด็กและเยาวชน นอกจากนี้ยังมีถนนหนทาง ประปา ไฟฟ้า มีระบบโทรคมนาคมต่าง ๆ สะดวกสบาย รวมไปถึงมีแหล่งน้ำ ที่ดิน

ทำการเกษตร มีป่าไม้ให้ความร่มเย็น เป็นต้น ทูทางสังคมต่าง ๆ เหล่านี้สามารถนำมาใช้ในการพัฒนาชุมชนได้และจะเป็นแนวทางในการส่งเสริมและพัฒนาประชาธิปไตยด้วย เนื่องจากกลุ่มองค์กรในหมู่บ้าน/ชุมชน มีข้อปฏิบัติที่ทุกคนรับทราบและยอมรับที่จะปฏิบัติ โดยมีข้อตกลงร่วมกันเพื่อให้สมาชิกกลุ่มถือปฏิบัติ ควรปฏิบัติและ/หรือข้อห้ามปฏิบัติ ซึ่งสอดคล้องกับค่านิยม วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตของชาวบ้านที่สอดคล้องกับครรลองของระบอบประชาธิปไตย ตลอดจนศิลปวัฒนธรรมประเพณี/ภูมิปัญญาท้องถิ่น สามารถนำมาพัฒนาท้องถิ่นได้หลายประการ อย่างเช่น ชาวบ้านนับถือศาสนาพุทธ มีวัดเป็นศูนย์รวมจิตใจ ชาวบ้านยึดถือและปฏิบัติตามประเพณี ภาษาพูดคือภาษาอีสาน เป็นภาษาท้องถิ่น มีวัฒนธรรมที่คล้าย ๆ กัน อยู่รวมกันเป็นกลุ่มใหญ่ระหว่างญาติพี่น้องของตน มีการกินอยู่กันแบบพื้นบ้าน โดยนำทรัพยากรธรรมชาติมาแปรรูปเป็นอาหาร จึงเป็นการสะดวกในการรวมกลุ่ม องค์กรทำกิจกรรม เพื่อแก้ไขปัญหาความเป็นอยู่ของคนในชุมชนให้ดีขึ้นโดยคนในชุมชนที่เป็นลักษณะของการจัดการตนเองได้ย่อมจะส่งผลดีต่อการพัฒนาประชาธิปไตย

นอกจากนี้ยังพบว่า กลุ่ม องค์กรกิจกรรมชุมชนเหล่านี้ ต่างมีสถานะอยู่ตรงกลางระหว่างกลุ่ม องค์กรที่มีสถานะทางกฎหมายชัดเจนกับไม่ชัดเจน กล่าวคือ เป็นกลุ่มที่มีสถานะทางสังคมที่ได้รับการยอมรับจากสังคมและส่วนราชการ นับเป็นข้อพิเศษของกลุ่มกิจกรรมที่เกิดจากการรวมตัวของคนในชุมชนที่มีปัญหาและความต้องการที่เหมือนกันและหาทางออกร่วมกัน โดยได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ หากจะกล่าวไปแล้ว การบริหารจัดการกลุ่มกิจกรรมของชุมชนในตำบล ขามเรียงซึ่งเป็นพื้นที่ที่ทำการศึกษาวิจัย เป็นการสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่ยึดหลัก คุณธรรม จริยธรรม ความโปร่งใส ยึดหลักการมีส่วนร่วมของชุมชนและอยู่บนฐานของวัฒนธรรมองค์กร และตระหนักถึงทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชนเป็นหลัก นอกเหนือจากส่วนที่ได้รับการสนับสนุนจากส่วนราชการ นับได้ว่าทุนทางสังคมมีส่วนสำคัญในการส่งเสริมให้การเคลื่อนไหวของกลุ่มกิจกรรมประสบผลสำเร็จในการปฏิบัติงานและจะเป็นสะพานเชื่อมต่อให้เกิดการพัฒนาประชาธิปไตยชุมชน ถ้าหากได้รับการขยายเครือข่ายต่อไปอีกก็จะเป็นการสร้างวัฒนธรรมระดับองค์กรท้องถิ่นให้กว้างขวางออกไป

5.2 ลักษณะขบวนการทางสังคมกับทุนทางสังคมมีความสัมพันธ์กับการพัฒนาประชาธิปไตย ในจังหวัดมหาสารคาม พบว่า เป็นไปในลักษณะทิศทางเดียวกันและเป็นตัวแปรเดียวกัน พิจารณาได้จากรูปแบบปฏิบัติการเป็นรูปแบบ กลุ่ม องค์กร คือ กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มกองทุนหมู่บ้าน กลุ่มทอผ้าย้อมคราม กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้าน กลุ่มสตรี, กลุ่มวิสาหกิจชุมชน กลุ่มเหล่านี้มีระบบและกระบวนการทำงานที่คนในชุมชนยอมรับได้ เช่น การเปิดเวทีพูดคุยกัน ทำประชาคมรับฟังความคิดเห็นซึ่งเห็นว่าเป็นวิธีการทำที่ง่าย ทุกคนมีโอกาสแสดงความคิดเห็น และเป็นการฝึกการยอมรับในมติของเสียงส่วนใหญ่ที่ถือว่าการตัดสินใจเป็นอำนาจของสมาชิกทุกคน นอกจากนี้แล้ว ในการปฏิบัติงานของกลุ่มก็จะมีกรรมการบริหารจัดการ มีการแบ่งงานกันในกลุ่มของคณะทำงาน มีระเบียบของกลุ่ม สำหรับกิจกรรมที่กลุ่มดำเนินการ ก็จะเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของแต่ละกลุ่ม วิธีการที่สมาชิกกลุ่มปฏิบัติอยู่ในปัจจุบันนี้ ย่อมเป็นการส่งเสริมการพัฒนาประชาธิปไตยเพราะเป็นการทำงานที่ทุกคนมีส่วนร่วมด้วยความเสมอภาคกัน มีการแบ่งงานกันทำตามความถนัดของแต่ละคน มีกรรมการบริหารตามมติของกลุ่ม สมาชิกรู้จักสิทธิและหน้าที่ของตนเป็นอย่างดี มีการนำเสนอปัญหาในการดำเนินงานในที่ประชุมสมาชิก

มีการทำงานที่โปร่งใส และที่สำคัญคือทำให้ความสำคัญกับการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชน การรับฟังปัญหาและความต้องการของประชาชนในชุมชนตามครรลองของระบอบประชาธิปไตย นอกจากนี้แล้ว การเคลื่อนไหวของกลุ่มกิจกรรมในชุมชนตามรูปแบบที่เป็นอยู่ยังได้รับความร่วมมือจากหลายภาคส่วน เช่น ส่วนราชการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคเอกชน เนื่องจากเป็นรูปแบบประชาสังคมที่ไม่มีความขัดแย้งกับภาครัฐราชการ เหตุผลที่กลุ่ม องค์กรเหล่านี้ทำกิจกรรมได้สำเร็จเป็นเพราะได้อาศัยปัจจัยทางฐานวัฒนธรรมภูมิปัญญา และวิถีชีวิตของชุมชน มีผู้นำชุมชน และได้ผู้นำจากวัฒนธรรมของกลุ่ม องค์กรต่าง ๆ ช่วยกันคิด ช่วยกันทำ

5.3 รูปแบบการสร้างเครือข่ายขบวนการทางสังคมในการพัฒนาประชาธิปไตยในจังหวัดมหาสารคาม พบว่า แนวทางการสร้างเครือข่ายกลุ่ม องค์กรกิจกรรมหรือในงานวิจัยนี้เรียกว่า ขบวนการทางสังคมซึ่งเป็นการเคลื่อนไหวของภาคประชาสังคมในการดำเนินกิจกรรมตามวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้ร่วมกัน เป็นกลุ่มองค์กรที่มีลักษณะจัดตั้งกันขึ้นมาตามวิถีชุมชนเพื่อแก้ปัญหาในชุมชนโดยมีส่วนราชการให้การสนับสนุน ไม่มีสถานะทางกฎหมาย

ในการวิจัยครั้งนี้พบรูปแบบการสร้างเครือข่ายขบวนการทางสังคมและทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาประชาธิปไตย มี 2 รูปแบบ คือ 1) รูปแบบพัฒนาต่อยอดจุดเด่น ได้แก่ ขบวนการประชาสังคม ต้องต่อยอดเครือข่ายด้านแปรรูปและด้านการตลาดโดยเพิ่มการแลกเปลี่ยนกิจกรรมระหว่างเครือข่ายมากขึ้น และด้านการมาอยู่ร่วมกันในพื้นที่ หมายความว่า กลุ่มองค์กรกิจกรรมต้องพัฒนาเรื่องการบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพขึ้น ส่วนด้านทุนทางสังคม จะต้องพัฒนาต่อยอดทุนมนุษย์ ทุนทางกายภาพและทุนวัฒนธรรม หมายความว่าถึงการพัฒนาคุณภาพคน โครงสร้างพื้นฐานในชุมชน และสืบสานวัฒนธรรม 2) รูปแบบการพัฒนาจุดด้อย ในด้านขบวนการประชาสังคม ต้องพัฒนาด้านการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน และด้านกลุ่ม องค์กรกิจกรรม กล่าวคือ เพิ่มการติดต่อสื่อสาร แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างสมาชิกเพิ่มขึ้น ด้านกลุ่ม องค์กรกิจกรรมเพิ่มการบริหารให้มีประสิทธิภาพ ส่วนด้านทุนทางสังคม จำเป็นต้องพัฒนาด้านทุนธรรมชาติ ได้แก่การอนุรักษ์ ป่าพุทธรักษาธรรมชาติให้คงอยู่และมีความสมบูรณ์ตามธรรมชาติ แต่อย่างไรก็ตามรูปแบบการสร้างเครือข่ายดังกล่าวจะสำเร็จได้จะต้องมีองค์ประกอบหลาย ๆ ส่วน คือ ถ้าหากจะพัฒนากลุ่มให้เจริญขึ้นจะต้องไปดูงานในแหล่งที่เขาทำได้สำเร็จ และต้องมีการติดต่อขอรับสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและร่วมมือกัน โดยการรับรู้และหามุมมองที่เหมือนกัน มีวิสัยทัศน์ร่วมกัน ให้ความสนใจและมีผลประโยชน์ร่วมกันโดยเสริมสร้างเกื้อหนุน พึ่งพาซึ่งกันและกัน และที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งก็คือการให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ในลักษณะแลกเปลี่ยน ไม่เป็นฝ่ายรับเพียงอย่างเดียว จะได้พันธมิตรที่ดี หลังจากนั้นสมาชิกด้วยกันก็จะคุ้นเคย และรู้จักกันมากขึ้น มีการติดต่อสื่อสารระหว่างกันมากขึ้นกิจกรรมต่าง ๆ ก็จะดำเนินไปอย่างต่อเนื่องและยั่งยืนไปตามวิถีชาวบ้าน

6. อภิปรายผลการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยขอเสนอการอภิปรายผลซึ่งได้จากผลการวิจัย โดยขอเสนอตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

6.1 ลักษณะขบวนการทางสังคมและทุนทางสังคมที่เป็นการพัฒนาประชาธิปไตยในจังหวัดมหาสารคาม ขบวนการทางสังคมที่ผู้วิจัยค้นพบเป็นรูปแบบปฏิบัติการแบบ กลุ่ม องค์กร คือ

กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มกองทุนหมู่บ้าน กลุ่มทอผ้าย้อมคราม กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้าน กลุ่มสตรี กลุ่มวิสาหกิจชุมชน เป็นต้น รวมตัวกันตั้งกลุ่มเหล่านี้ขึ้นมาเพื่อแก้ไขปัญหาในชุมชน มีระบบและกระบวนการทำงานที่คนในชุมชนยอมรับได้ เช่น การเปิดเวทีพูดคุยกัน ทำประชาคมรับฟังความคิดเห็นซึ่งเห็นว่าเป็นวิธีการทำที่ง่าย ทุกคนมีโอกาสแสดงความคิดเห็น และเป็น การฝึกการยอมรับในมติของเสียงส่วนใหญ่ที่ถือว่าการตัดสินใจเป็นอำนาจของสมาชิกทุกคน นอกจากนี้แล้ว ในการปฏิบัติงานของกลุ่มก็จะมีกรรมการบริหารจัดการ มีการแบ่งงานกันในกลุ่มของ คณะทำงาน มีระเบียบของกลุ่ม สำหรับกิจกรรมที่กลุ่มดำเนินการ ก็จะเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของแต่ละกลุ่ม เช่น กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต ก็มีกิจกรรมด้านสร้างสวัสดิการชุมชน เป็นแหล่งการเงิน การสงเคราะห์สมาชิก และร้านค้าชุมชน ส่วนกลุ่มสตรีก็จะมีกิจกรรมในด้านการสร้างสวัสดิการของ ชุมชน, สร้างช่องทางการหารายได้หรือเศรษฐกิจชุมชน และที่สำคัญคือกลุ่มทุกกลุ่มจะมีเครือข่าย และขยายเครือข่ายไปทุกหมู่บ้านในตำบลขามเรียง กิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้จะส่งผลต่อการพัฒนา ประชาธิปไตยในชุมชนอีกด้วย ในการดำเนินงานของกลุ่มมีการนำทุนสังคมมาใช้สนับสนุนกิจกรรม กล่าวคือ คนในชุมชนมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีความรู้สึกเป็นคนบ้านเดียวกัน มีความรักในบ้าน เกิดของตน มีความสามัคคีและยอมรับในความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ในชุมชนมีผู้รู้ ปรมาจารย์ชาวบ้าน ตลอดจนมีวัด เป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชน มีโรงเรียนเป็นแหล่งการศึกษาให้แก่เด็กและ เยาวชน นอกจากนี้ยังมีถนน หนทาง ประปา ไฟฟ้า มีระบบโทรคมนาคมต่าง ๆ สะดวกสบาย รวมไปถึงมีแหล่งน้ำ ที่ดิน ทำการเกษตร มีป่าไม้ให้ความร่มเย็น เป็นต้น ทุนทางสังคมต่าง ๆ เหล่านี้สามารถ นำมาใช้ในการพัฒนาชุมชนได้และจะเป็นแนวทางในการส่งเสริมและพัฒนาประชาธิปไตยด้วย

เนื่องจากกลุ่ม องค์กรในหมู่บ้าน/ชุมชน มีข้อปฏิบัติที่ทุกคนรับทราบและยอมรับที่จะปฏิบัติ โดยมี ข้อตกลงร่วมกันเพื่อให้สมาชิกกลุ่มถือปฏิบัติ ควรปฏิบัติและ/หรือข้อห้ามปฏิบัติ ซึ่งสอดคล้องกับ ค่านิยม วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตของชาวบ้านที่สอดคล้องกับครรลองของระบอบ ประชาธิปไตย ตลอดจนศิลปวัฒนธรรมประเพณี/ภูมิปัญญาท้องถิ่น สามารถนำมาพัฒนาท้องถิ่นได้ หลายประการ อย่างเช่น ชาวบ้านนับถือศาสนาพุทธ มีวัดเป็นศูนย์รวมจิตใจ ชาวบ้านยึดถือและ ปฏิบัติตามประเพณี ภาษาพูดคือภาษาอีสาน เป็นภาษาท้องถิ่น มีวัฒนธรรมที่คล้าย ๆ กัน อยู่รวมกัน เป็นกลุ่มใหญ่ระหว่างญาติพี่น้องของตน มีการกินอยู่กันแบบพื้นบ้าน โดยนำทรัพยากรธรรมชาติมา แปรรูปเป็นอาหาร จึงเป็นการสะดวกในการรวมกลุ่ม องค์กรทำกิจกรรม เพื่อแก้ไขปัญหาความ เป็นอยู่ของคนในชุมชนให้ดีขึ้นโดยคนในชุมชน เป็นลักษณะของการจัดการตนเองได้ย่อมจะส่งผลดี ต่อการพัฒนาประชาธิปไตย สอดคล้องกับผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพและผลจากการสนทนา กลุ่ม (Focus Group) เพื่อระดมความคิดเห็นครั้งนี้ พบว่า ผลสำรวจมีความชัดเจน และพบว่าการ เคลื่อนไหวของขบวนการประชาสังคมอยู่ในรูปแบบ กลุ่มกิจกรรมชุมชน ที่มีสถานะอยู่ตรงกลาง ระหว่างกลุ่ม องค์กรที่มีสถานะทางกฎหมายชัดเจนกับไม่ชัดเจน กล่าวคือ เป็นกลุ่มที่มีสถานะทาง สังคมที่ได้รับการยอมรับจากสังคมและส่วนราชการ นับเป็นข้อพิเศษของกลุ่มกิจกรรมที่เกิดจากการ รวมตัวของคนในชุมชนที่มีปัญหาและความต้องการที่เหมือนกันและหาทางออกร่วมกัน โดยได้รับการ สนับสนุนจากภาครัฐ ในการบริหารจัดการกลุ่มก็มีกฎ ระเบียบ กติกา และมีระบบการบริหาร เป็นของตนเอง สามารถแก้ปัญหาให้ชุมชนได้ตามวัตถุประสงค์และได้ขยายเครือข่ายไปชุมชนอื่น ๆ อีกด้วย หากจะกล่าวไปแล้ว การบริหารจัดการกลุ่มกิจกรรมของชุมชนในตำบลขามเรียงซึ่งเป็นพื้นที่

ที่ทำการศึกษาวิจัย เป็นการสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่ยึดหลัก คุณธรรม จริยธรรม ความโปร่งใส ยึดหลักการมีส่วนร่วมของชุมชนและอยู่บนฐานของวัฒนธรรมองค์กร นอกจากนี้ยังคำนึงและตระหนักถึงทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชนเป็นหลัก นอกเหนือจากส่วนที่ได้รับการสนับสนุนจากส่วนราชการ จะเห็นได้ว่า ทุนทางสังคมมีส่วนสำคัญในการส่งเสริมให้การเคลื่อนไหวของกลุ่มกิจกรรมประสบผลสำเร็จในการปฏิบัติงานและจะเป็นสะพานเชื่อมต่อให้เกิดการพัฒนาประชาธิปไตยชุมชน ถ้าหากได้รับการขยายเครือข่ายต่อไปอีกก็จะเป็นการสร้างวัฒนธรรมระดับองค์กรท้องถิ่นให้กว้างขวางออกไป สอดคล้องกับ ยนตรการ จินะคำปา และคณะ ที่วิจัยพบว่า มีกระบวนการบริหารชุมชนด้วยการส่งต่อความยั่งยืนของชุมชนด้วยกระบวนการพัฒนาชุมชน คือ ชุมชนมีเป้าหมาย มีทิศทางในการพัฒนาชุมชนให้สืบทอดไปยังคนรุ่นหลัง มีระบบฐานข้อมูลชุมชน มีการรวมกลุ่มกิจกรรม พัฒนาชุมชนด้วยทุนชุมชน (ยนตรการ จินะคำปา และคณะ, 2560) และสอดคล้องกับ ศรายุทธ คชพงษ์ ที่กล่าวว่า การจัดการตนเองของชุมชนเป็นการเปลี่ยนแปลงการพัฒนาตนเองและเป็นการลดภาระของรัฐบาลในการมาดูแลชุมชนเหมาะกับภาวะการณ์ในปัจจุบันที่ได้รับผลกระทบต่อการดำเนินชีวิต ทำให้ประชาชนในท้องถิ่นมีความคิดอย่างอิสระในการจัดการตนเองและทำให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนทำให้มีพลังอำนาจและเกิดชุมชนเข้มแข็ง (ศรายุทธ คชพงษ์ และคณะ, 2563)

6.2 ลักษณะขบวนการทางสังคมกับทุนทางสังคมมีความสัมพันธ์กับการพัฒนาประชาธิปไตยเป็นไปในลักษณะทิศทางเดียวกันและเป็นตัวแปรเดียวกัน พิจารณาได้จากรูปแบบปฏิบัติการเป็นรูปแบบ กลุ่ม องค์กร คือ กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มกองทุนหมู่บ้าน กลุ่มทอผ้า ย้อมคราม กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขสุขหมู่บ้าน กลุ่มสตรี กลุ่มวิสาหกิจชุมชน กลุ่มเหล่านี้มีระบบและกระบวนการทำงานที่คนในชุมชนยอมรับได้ เช่น การเปิดเวทีพูดคุยกัน ทำประชาคมรับฟังความคิดเห็นซึ่งเห็นว่าเป็นวิธีการทำที่ง่าย ทุกคนมีโอกาสดแสดงความคิดเห็น และเป็นการฝึกการยอมรับในมติของเสียงส่วนใหญ่ที่ถือว่าการตัดสินใจเป็นอำนาจของสมาชิกทุกคน นอกจากนี้แล้ว ในการปฏิบัติงานของกลุ่มก็จะมีกรรมการบริหารจัดการ มีการแบ่งงานกันในกลุ่มของคณะทำงาน มีระเบียบของกลุ่ม สำหรับกิจกรรมที่กลุ่มดำเนินการ ก็จะเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของแต่ละกลุ่ม เช่น กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต ก็มีกิจกรรมด้านสร้างสวัสดิการชุมชน, เป็นแหล่งการเงิน การสงเคราะห์สมาชิก และร้านค้าชุมชน ส่วนกลุ่มสตรีก็จะมีกิจกรรมในด้านการสร้างสวัสดิการของชุมชน, สร้างช่องทางการหารายได้หรือเศรษฐกิจชุมชน และที่สำคัญคือกลุ่มทุกกลุ่มจะมีเครือข่ายและขยายเครือข่ายไปทุกหมู่บ้านในตำบลตามเรียง จะเห็นได้ว่า วิธีการที่สมาชิกกลุ่มปฏิบัติอยู่ในปัจจุบันนี้ย่อมเป็นการส่งเสริมการพัฒนาประชาธิปไตยเพราะเป็นการทำงานที่ทุกคนมีส่วนร่วมด้วยความเสมอภาคกัน มีการแบ่งงานกันทำตามความถนัดของแต่ละคน มีกรรมการบริหารตามมติของกลุ่ม สมาชิกรู้จักสิทธิและหน้าที่ของตนเป็นอย่างดี มีการนำเสนอปัญหาในการดำเนินงานในที่ประชุมสมาชิก มีการทำงานที่โปร่งใส บทบาทของกลุ่ม องค์กร ปฏิบัติกิจกรรมตามวิถีชีวิตปกติเหมือนสมัยปู่ย่าเคยทำมาแต่เดิม แต่พอมาถึงยุคปัจจุบันก็ได้รับการรื้อฟื้นขึ้นมาใหม่ในเรื่องการจัดระบบ การจัดการและมีกระบวนการต่าง ๆ เพิ่มขึ้นมาและที่สำคัญคือทำให้มีความสำคัญกับการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชน การรับฟังปัญหาและความต้องการของประชาชนในชุมชนตามครรลองของระบอบประชาธิปไตย นอกจากนี้แล้ว การเคลื่อนไหวของกลุ่มกิจกรรมในชุมชนตามรูปแบบที่เป็นอยู่นี้ยังได้รับความร่วมมือจากหลายภาคส่วน เช่น ส่วนราชการ องค์กรปกครองส่วน

ท้องถิ่น และภาคเอกชน เนื่องจากเป็นรูปแบบประชาสังคมที่ไม่มีความขัดแย้งกับภาครัฐ การเหตุผลที่กลุ่ม องค์กรเหล่านี้ทำกิจกรรมได้สำเร็จเป็นเพราะได้อาศัยปัจจัยทางฐานวัฒนธรรมภูมิปัญญา และวิถีชีวิตของชุมชน มีสภาผู้นำชุมชนและได้ผู้นำจากวัฒนธรรมของกลุ่ม องค์กรต่าง ๆ ช่วยกันคิด ช่วยกันทำ สอดคล้องกับผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณด้านประชาสังคม สอดคล้องกับงานวิจัยของ ยนตรการ จินะคำปา และคณะ ที่วิจัยพบว่า มีกระบวนการบริหารชุมชนด้วยการส่งต่อความยั่งยืนของชุมชนด้วยกระบวนการพัฒนาชุมชน คือ ชุมชนมีเป้าหมาย มีทิศทางในการพัฒนาชุมชนให้สืบทอดไปยังคนรุ่นหลัง มีระบบฐานข้อมูลชุมชน มีการรวมกลุ่มกิจกรรม พัฒนาชุมชนด้วยทุนชุมชน (ยนตรการ จินะคำปา และคณะ, 2560)

6.3 รูปแบบการสร้างเครือข่ายขบวนการประชาสังคมและทุนทางสังคมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตย พบว่า กลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้มีการปรับปรุงและพัฒนาตนเองด้วยการขยายเครือข่ายไปยังหมู่บ้านอื่น ๆ เพื่อแลกเปลี่ยนข่าวสารร่วมกัน ทำกิจกรรมร่วมกัน ประการสำคัญคือการขยายเครือข่ายจะสำเร็จได้จะต้องมีองค์ประกอบหลาย ๆ ส่วน คือ ถ้าหากจะพัฒนากลุ่มให้เจริญขึ้นจะต้องไปดูงานในแหล่งที่เขาทำได้สำเร็จ และต้องมีการติดต่อขอรับสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและร่วมมือกัน โดยการรับรู้และหามุมมองที่เหมือนกัน มีวิสัยทัศน์ร่วมกัน ให้ความสนใจและมีผลประโยชน์ร่วมกันโดยเสริมสร้างเกื้อหนุน พึ่งพาซึ่งกันและกัน และที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งก็คือการให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ในลักษณะแลกเปลี่ยน ไม่เป็นฝ่ายรับเพียงอย่างเดียว เพื่อสร้างพันธมิตรที่ดี หลังจากนั้นสมาชิกด้วยกันก็จะคุ้นเคย และรู้จักกันมากขึ้น มีการติดต่อสื่อสารระหว่างกันก็จะดำเนินไปตามวิถีชาวบ้านเป็นการสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่ยึดหลักคุณธรรม จริยธรรม ความโปร่งใส ยึดหลักการมีส่วนร่วมของชุมชนและอยู่บนฐานของวัฒนธรรมองค์กร โดยทุนทางสังคมมีส่วนสำคัญในการส่งเสริมให้การเคลื่อนไหวของกลุ่มกิจกรรมประสบผลสำเร็จในการปฏิบัติงานและจะเป็นสะพานเชื่อมต่อให้เกิดการพัฒนาประชาธิปไตยชุมชน ถ้าหากได้รับการขยายเครือข่ายต่อไปอีกก็จะเป็นการสร้างวัฒนธรรมระดับองค์กรท้องถิ่นให้กว้างขวางออกไป สอดคล้องกับงานวิจัยสิบทิพย์ สีสะ ที่กล่าวว่า ควรมีการพัฒนาความรู้ความสามารถในการปฏิบัติงานตามหน้าที่ให้กับสมาชิกของกลุ่ม พัฒนาเครือข่ายทางการตลาดเพื่อเพิ่มช่องทางการจัดจำหน่าย และการสร้างความแตกต่างของผลิตภัณฑ์เพื่อก่อให้เกิดมูลค่าเพิ่มและสามารถขายได้ในราคาที่สูงขึ้น ที่ชัดเจน (สิบทิพย์ สีสะ, 2563)

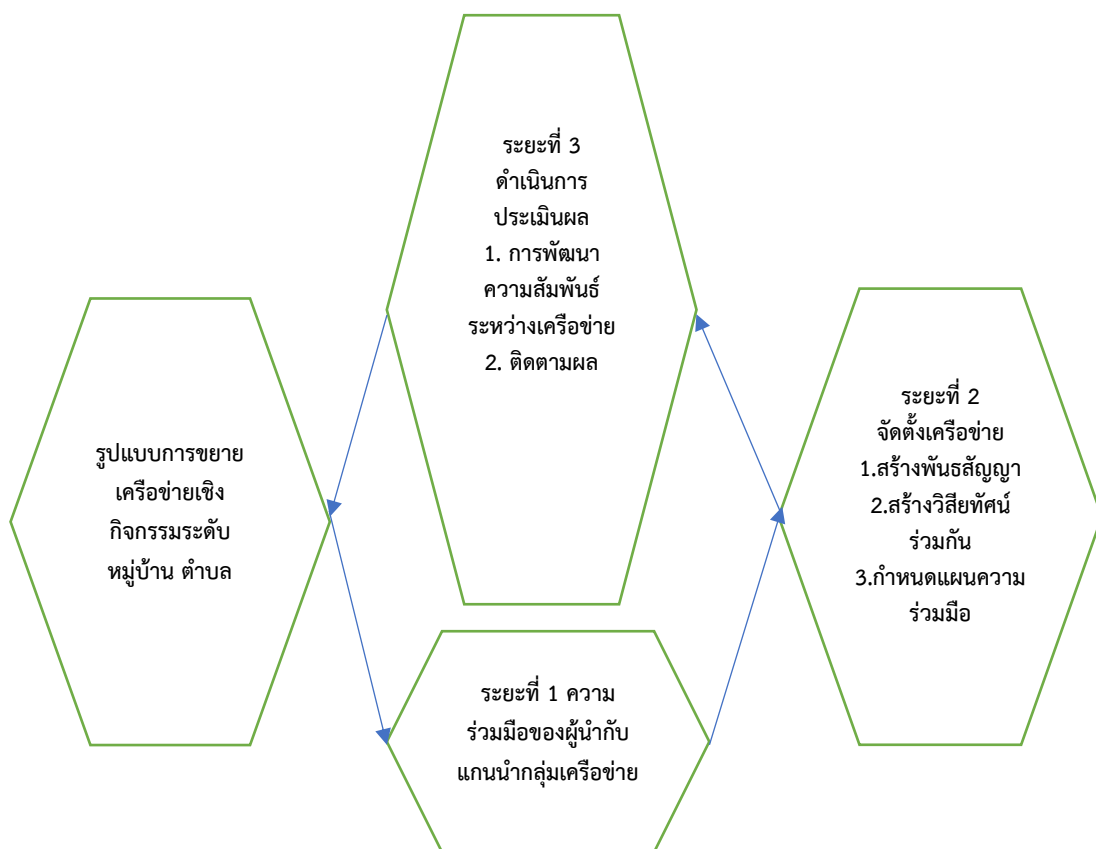
7. องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่ ได้รูปแบบการสร้างเครือข่ายขบวนการทางสังคม แบ่งเป็น 3 ระยะ คือ ระยะที่ 1 ผู้นำชุมชนกับแกนนำกลุ่มเครือข่ายต้องร่วมมือกันด้วยความมุ่งมั่นในกิจกรรมสร้างอาชีพให้คนในชุมชน ระยะที่ 2 บันทึกพันธสัญญาร่วมกัน กำหนดวิสัยทัศน์ร่วมกันและจัดทำแผนความร่วมมือกัน ระยะที่ 3 เป็นระยะการติดตามประเมินผล เพื่อปรับปรุงแก้ไขให้การดำเนินกิจกรรมด้านพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนดีขึ้น นอกจากนี้ยังได้แนวทางการพัฒนาจุดเด่นและจุดด้อยที่ได้จากข้อค้นพบจากงานวิจัย ใน 2 ด้าน คือ

1. ด้านแนวทางการพัฒนาจุดเด่น ด้านขบวนการทางสังคม ประกอบด้วย เครือข่ายการมาอยู่ร่วมกันในพื้นที่และด้านทุนทางสังคม ได้แก่ ทุนมนุษย์ ทุนทางกายภาพ และทุนทางวัฒนธรรม

2. ด้านแนวทางการพัฒนาจุดด้อยด้านทุนทางสังคมและด้านประชาสังคม กล่าวคือ ด้านทุนทางสังคมได้แก่ ทุนสังคม ทุนทางกายภาพ ทุนทางวัฒนธรรมและทุนธรรมชาติ ส่วนการพัฒนาจุดด้อยด้านประชาสังคม ได้แก่ การปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน และ ด้านกลุ่ม องค์กรกิจกรรม

รูปแบบโมเดลสร้างเครือข่ายขบวนการประชาสังคมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตย

8. ข้อเสนอแนะ

8.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากข้อค้นพบที่ได้จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้สามารถนำไปใช้ประกอบการวางแผนกำหนดนโยบายของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมและพัฒนาประชาธิปไตยในชุมชนด้วยขบวนการชุมชนเข้มแข็ง ได้แก่ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รายละเอียดประเด็นที่เสนอมีดังนี้ คือ

8.1.1 ส่งเสริมและสนับสนุนกลุ่ม องค์กรกิจกรรมในชุมชน ให้สามารถดำเนินกิจกรรมได้อย่างต่อเนื่อง ก่อนที่จะเริ่มกำหนดโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน ผู้กำหนดนโยบายควรจะต้องมีการศึกษาความต้องการ ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับพื้นที่เป้าหมาย กลุ่มเป้าหมายเพื่อพิจารณา

และวิเคราะห์ข้อมูลประกอบการกำหนดวัตถุประสงค์ และเป้าหมายของโครงการให้ชัดเจนก่อนดำเนินการโครงการทุกครั้งและทุกโครงการ โดยการจัดทำแผนพัฒนาประจำปี และแผน 4 ปี จะต้องตรวจสอบ ทบทวนสภาพปัญหาให้เป็นปัจจุบัน มีการกำหนดมาตรฐานการให้บริการ และเน้นผลการปฏิบัติงาน เพื่อความพึงพอใจของประชาชน

8.1.2 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรยึดประชาชนเป็นศูนย์กลาง ในการกำหนดโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน บุคลากรมีความจำเป็นต้องศึกษาและเข้าใจในวัตถุประสงค์และเป้าหมายในการดำเนินงานซึ่งจะต้องสอดคล้องและสัมพันธ์กัน เพื่อที่จะได้บริหารจัดการได้ตรงตามความต้องการของประชาชนและมีประชาชนเป็นศูนย์กลางอย่างมีประสิทธิภาพ

8.1.3 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้ความสำคัญกับผู้นำชุมชนและพัฒนาศักยภาพผู้นำให้มีสมรรถนะสูง

8.2 ข้อเสนอแนะสำหรับผู้ปฏิบัติ

8.2.1 ผู้นำท้องถิ่น ผู้นำท้องที่ เช่นกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และผู้นำองค์กรชุมชน ควรรวมกันเป็นสภาผู้นำ ร่วมกันสร้างเครือข่ายและมีแผนชุมชนเพื่อกำหนดทิศทางการพัฒนาชุมชนของตนบนฐานการเรียนรู้ชุมชน

8.2.2 แกนนำกลุ่มอาชีพและสมาชิกกลุ่มควรมององค์ความรู้ คือ รู้ตนเอง รู้ชุมชน และรู้สภาพแวดล้อมทั้งภายนอก และภายในชุมชน

8.2.3 มีการดำเนินการอย่างต่อเนื่องและติดตามประเมินผล

8.3 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

8.3.1 ผลจากการวิจัยครั้งนี้สามารถใช้เป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาค้นคว้าหรือวิจัยครั้งต่อไปได้ คือ โครงการวิจัย เรื่อง ชุมชนจัดการตนเองกับการกระจายอำนาจเพื่อบริหารเชิงพื้นที่

8.3.2 ควรมีการวิจัยเรื่องการพัฒนาจุดเด่นและจุดด้อยของขบวนการประชาสังคม เพื่อให้เกิดการพัฒนาจุดด้อยมากยิ่งขึ้น

9. เอกสารอ้างอิง

- दनัย ไชยโยธา. (2552). **นักคิด นักรู้ และนักการเมืองจากอดีตถึงปัจจุบัน**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- พรธรรณิกา โสทธิพันธุ์ และคณะ. (2552). **การเมืองเพื่อประชาชน**. กรุงเทพมหานคร : สถาบันการเรียนรู้ และพัฒนาประชาธิปไตย.
- ยন্ত্রการ จินะคำปา และคณะ. (2560). กระบวนการพัฒนาด้านแบบชุมชนบริหารจัดการตนเอง: กรณีของตำบลขมิ้น อำเภอสว่างวีรจักร จังหวัดเชียงใหม่. **วารสารบัณฑิตวิจัย**. 8(1). 183-197.
- ศรายุทธ คชพงศ์ และคณะ. (2563). การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่นในภาวะการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน. **วารสาร มจร พุทธปัญญาปริทรรศน์**. 5(3). 191-202.
- สิปโตไฟ สีสะ. (2563). **ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างเศรษฐกิจชุมชน อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด**. การค้นคว้าอิสระตามหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขารัฐศาสตร์. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.

เอนก เหล่าธรรมทัศน์. (2552). **แปรถิ่น เปลี่ยนฐาน:สร้างการปกครองท้องถิ่นให้เป็นรากฐานของประชาธิปไตย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

Yamane, Taro. (1967). **Statistics: An Introductory Analysis**. 2nd ed. New York : Harper and Row.

10. คำขอบคุณ

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการสร้างเครือข่ายลักษณะขบวนการทางสังคมและทุนทางสังคม เพื่อการพัฒนาประชาธิปไตย ในจังหวัดมหาสารคาม ซึ่งได้รับความอนุเคราะห์และความช่วยเหลือจากผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้เชี่ยวชาญและผู้ให้ข้อมูลจนทำให้งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จ ซึ่งจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและส่วนราชการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและที่ลี้มนไม่ได้ก็คือท่านผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่ได้กรุณาตรวจสอบและให้ข้อเสนอแนะในการแก้ไขปรับปรุงบทความวิจัยนี้ให้มีความสมบูรณ์และถูกต้องยิ่งขึ้น ผู้เขียนขอถือโอกาสขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้